

چتے دے او ملے۔ فرخندہ لودھی

تعارف:

فرخندہ لودھی 25 اکتوبر 1937ء نوں ہوشیار پور (انڈین پنجاب) وچ پیدا ہوئی۔ والد واماں نواز خاں سی۔ آپ دا خاندان پاکستان بن مگروں ہجرت کر کے ساہیوال آ کے آباد ہويا۔ فرخندہ لودھی نے میٹرک دا امتحان 1953ء نوں پاس کیتا تے بی۔ اے تیکر تعلیم ساہیوال توں حاصل کیتی۔ 1958ء نوں لائبریری سائنس دا ڈپلومہ کر کے ملازمت دا آغاز کومین میری کالج توں کیتا۔ 1963ء نوں ایم۔ اے اُرو تے 1978ء نوں ایم۔ اے لائبریری سائنس دے امتحانات پاس کیتے۔ مختلف کالجاں وچ لائبریرین دی حیثیت نال کم کیتا تے گورنمنٹ کالج لاہورتوں لائبریرین دی حیثیت نال ای ریٹائرمنٹ ہوئی۔ ملازمت دے نال تخلیقی سفر وی جاری رہیا۔ اُرو، پنجابی وچ افسانے، ناول تے مضامین لکھے۔ ایس توں اڈ بالائی کہانیاں، ترجمے تے سروے رپورٹاں وی چھپیاں نیں۔ اوہناں 2010ء نوں وفات پائی۔ آپ دیاں چھپیاں پنجابی کتاباں دے ناں وچ ذیل نیں: چتے دے او ملے (کہانیاں)، جنڈا انگیار (ناولٹ)، زنانی دے روپ (مضامین)، ہر دے وچ تریڑاں (کہانیاں) وغیرہ۔

”چتے دے او ملے“ دا جائزہ:

”چتے دے او ملے“ فرخندہ لودھی دا کہانیاں دا مجموعہ اے جیہڑا پہلی واری 1984ء نوں تے ڈوجی واری 2015ء نوں پاکستان پنجابی ادبی بورڈ، لاہور دے پر بندھ نال چھپیا۔ ایس مجموعے دے کل 112 صفحات نیں تے کہانیاں دی تعداد 10 اے۔ کتاب دے منڈھ وچ ”اوکڑ“ دے ناں نال فرخندہ لودھی دا اپنا لکھیا دیا چہ شامل اے جد کہ نوں ایڈیشن وچ سیکرٹری بورڈ محترمہ پروین ملک دی گل بات وی شامل اے۔ کہانیاں دے عنوان وچ ذیل نیں:

- 1- پائیدان 2- اوٹا 3- اک اخباری گل
- 4- اک چپ 5- نگھ نہر 6- دھری باہل
- 7- کیتھوں آکھاں 8- چتے دے او ملے 9- پھلی پڑھائی
- 10- بھگڈا اے

دیکھ دی ماں ساری زندگی لوکاں دے گھراں وچ کم کر دی رہی تے ہن اوہ اپنی بیوی نذیریاں توں وی ایہو آس لائی بیٹھا اے تے اپنی ماں نوں آکھدا اے: ”بجراں نوں ماں ول چھڈ آ“

2۔ ڈل کلاس طے دی نمائندگی:

فرخندہ لودھی دیاں افسانیاں وچ اوس وچلے طے دی نمائندگی کہتی گئی اے جیہڑا اُتلے تے بیٹھے طے وچکا رہیں رہیا اے۔ ایہہ اوہ طبقہ اے جیہدے کردار بھگھے مردے لوک نہیں نیں سگوں اچ آکھیا جاسکدا اے کہ اوہ اپنی حیاتی توں مطمئن نہیں۔ حیاتی دیاں کھویاں وچوں نکلن لئی ہر ویلے ٹل لاندے رہندے نیں۔

”پائیماں“ افسانے دا کردار حمید ایس طے دا نمائندہ فرد اے جیہڑا ملازم اے تے کائی وی کر رہیا اے پر فیروہی اپنے انفرتے لوکاں دیاں رویاں توں ناخوش اے۔ اوہ بس وچ سوکر کے دفتر پہنچدا اے تے ٹریفک دے رش پاروں میںیے وچ چھبویں وار لیٹ دفتر اپنا اے۔ ایہہ دیکھر دے دن نیں تے سالانہ خفیہ رپورٹاں (ACR) جاریاں نیں۔ اوہ انفر

اوہنوں کئی ڈاری وار تک دے پکایا اے۔
”ہوں۔ سترجمید! تو وار تک کا کوئی اثر نہیں۔ او۔ کے“
حمید سوچیں پے جاندا اے۔
”جھلی پڑھائی“ دا سٹوری ایسے طے دا نمائندہ فرد اے جیہڑا 25 سالوں توں بالاں نوں پڑھاندا پڑھاندا پڑھا پڑھا ہو گیا اے پر اوہ دے حالات تبدیل نہیں ہوئے۔

3۔ پینڈور ہٹل دی منظر کشی:
فرخندہ لودھی دے افسانیاں وچ شہری زندگی دے مسائل توں اڑ پڈاں دے حالات اُتے وی چوڑن پایا گیا اے۔ پڈاں دے لوکاں دا طرز زندگی، رہن آہن، سوچن سمجھن دا انداز، ذات برادریاں دے رولے، رساں رواج، رشتے ناٹیاں دیاں تنخیاں تے پر ہے پختیاں دے رویاں گولیاں نوں فرخندہ لودھی نے بڑے سوئے انداز نال اپنیاں کہانیاں دا موضوع بنایا اے۔

”چتے دے اوہ لے افسانے دا پس منظر پینڈو سماج تے پینڈو ورہتل اے۔ افسانے دے مرکزی کردار احمد تے صوباں نیں۔ صوباں احمد دی بچپن دی سنگ تے چاچے دی وی

افسانیاں دا تنقیدی جائزہ / فرخندہ لودھی دی افسانہ نگاری

فرخندہ لودھی دیاں کہانیاں معاشرے دیاں حرکی تصویراں

افسانہ نگاری دے حوالے نال فرخندہ لودھی نوں اچھا مقام حاصل اے۔ اوہناں دیاں کہانیاں گہری تے فنی اعتبار نال اعلیٰ ورے دیاں کہانیاں نیں۔ محترمہ پروین ملک ہوریاں فرخندہ لودھی دیاں کہانیاں بارے اپنے وچاراں دا اظہار ایہناں لفظاں وچ کیا اے:

”فرخندہ لودھی نے پنجابی کہانی نوں اک نواں روپ دتا۔ اوہناں دیاں کہانیاں اپنے پاتراں، موضوع تے ہنر دے حوالے نال وڈیاں کہانیاں وچ نئے جان وادھ رکھیاں نیں۔“

افسانیاں دا تنقیدی ویرو اور وچ ذیل اے:

1۔ معاشرتی حالات دی عکاسی:

فرخندہ لودھی اوہ دستاں تخلیق کار اے جیہدے مشاہدے دی اکھ بڑی تیز اے۔ اوہناں اپنے آل دوالے کھلے ہوئے معاشرتی موضوعات دا بھرواں مشاہدہ کر کے اپنے احساس و گہر دی زلت نال جیہڑیاں حرکی تصویراں لفظاں راہیں اُلکیاں نیں اوہ ساڈے معاشرتی حالات دیاں غیر جانبدار صورتاں ہن کہیاں نیں۔ فرخندہ لودھی نے سماجی تے معاشرتی رویاں نوں کہانیاں دے جیہناں کرداراں راہیں سامنے لیاندیا اے اور فرضی کردار نہیں نیں بلکہ معاشرے دے اصل کرداراں نوں فرضی تاں دتا گیا اے تے اصل گلاں جیہڑیاں ساڈے آس پاس بوز دیندیاں تے واپڑیاں نیں اوہناں توں ای کہانیاں گھڑیاں کہیاں نیں۔ کہانی ”پائیماں“ ساڈے معاشرے دے تھلویں طے دی نمائندگی کردی اے تے لوکاں نوں دوپیش مسائل توں پردہ پھدھی اے۔ کہانی وچ ناقص ترین سہری نظام، کنڈیکٹر دے رویے تے سواریاں دے مزاج راہیں لوکاں دی ذہنی تے اخلاقی سوچ اُتے تنقید کہتی گئی اے۔ کہانی ”جھلی پڑھائی“ وچ وی معاشرتی بے زنی موضوع اے۔ استاد معاشرے دا اہم فرد اے پر ساری حیاتی کسمپرسی وچ گزارا اے۔ اوہ دے حالات بہتر نہیں ہوندے۔ افسانہ ”لوہا“ معاشرے دے اوہناں گھٹو سرداں دی نمائندگی کردا اے جیہڑے آپ کم کاج نہیں کردے تے عورتاں دی کائی کھاندے نیں۔ دیکھیں اپنے ہر طرح گھٹوا اے۔

”کی سرکار اسلام آتی آں۔ مینڈا بیو تے مگر کافی نہیں۔ کس نوں مہلس؟“

کی سرکار، بس پئی۔ کھو دے آ لے دوا لے چاڑھ جیہا کھہر گیا۔

کی سرکار گھوڑی تے بیٹھے بیٹھے آ گیا۔

”یکھو! میں تے تو نہیں مسن، پر میں جون۔“

”یکھو! میں تے ناں چلیں؟“

”سہیہ گل اے؟“

”تینڈے بیو نوں پولیس چھد کے لے گئی اے اوہ بندے تے قتل دا الزام اے۔“

گھوڑی دے پچھوں اوہ کی سرکار دے ناں گھوڑی تے بیٹھی جا رہی سی تے کی سرکار دی

بانہہ نے اوں نوں اپنی چھاتی دے ناں گھیا ہو یا سی۔ پل پل دودھی رات دا ہیرا ادو نوں

نوں نکل رہیا سی تے کھو نوں کجھ پتہ نہیں سی چل رہیا کہ اوہ خوش ہے کہ رنج۔ اک خوشی سی

جیہڑی بولن نہیں سی دیندی، اک دکھ سی جیہڑا رون نہیں سی دیندا۔ اک چپ سی جیہڑی سوچن

نہیں سی دیندی۔

6- روانیت:

فرخندہ لودھی دے افسانے کوڑیاں کہلیاں تے تلخ ہھیتاں نوں قاری دے سامنے

ایس انداز ناں لیاندے نیں پئی پڑھن، دایاں نوں حالات توں آگاہی تے ہو جاندی اے پر

جس کرب و چوٹ تجلیتیں کا رگزر رہا ہوندا اے قاری نوں اوہ تکلیف برداشت نہیں کرنی پیندی۔

ایس وی وجہ ایہہ دے پئی افسانہ نگار تھاتی توں پکے پھلے انداز ناں قاری دے سامنے بیان دا

جین کردا اے۔ ایہہ وجہ اے کہ اک اصل واقعے وی اخباری خبر تے افسانے دے اسلوب

دوج ڈھیر فرق ہوندا اے۔ کیوں جے اخباری خبر عام، سادھی گلی ہوندی اے جھکہ

افسانے دے پس منظر دوج تجلیتیں کا در در روانی شعور، جھلک رہیا ہوندا اے۔ ”چتھے دے اوہ لپے“

افسانہ روانی اسلوب وی مثال اے۔

7- سماجی برائیاں ول دھیاں:

نکار عام بندے نالوں دودھ حساس تے معاشرے دا گہرا مطالعہ کار ہوندا اے۔

اوہ زندگی دیاں تلخ ہھیتاں، ناخوش گوارا واقعات، سماجی برائیاں، ظلم، نفرت، کرودھ، منافقت

تے ہور کئی اخلاقی، نفسیاتی، سماجی تے روحانی بیماریاں نوں قاری دے سامنے بیان دا چن کر دیا

اے۔ جوان ہوئے تے چاچے نے رشتے توں انکار کر دتا۔ احمد تھوڑا بہت پڑھیا لکھیا جوان

سی۔ اوہ نے رو لے گولے توں بچن لئی نوراں ناں دیاہ کر لیا تے صوباں نے اپنی ہچک دا بدلہ

لین لئی احمد دیاں آکھاں کٹھ لویاں۔

4- عورتاں وی نما تھندی:

عورت ہون تاں طے فرخندہ لودھی نے اپنے افسانیاں دوج عورتاں وی بھر پور نما تھندی

کتی اے۔ عورت دا ساڈے معاشرے دوج کہیہ مقام اے تے اوہ عورتوں مردوں دے ظالم سماج

دوج کہیہ کہیہ دکھ جرنے پیندے نیں ایس گل وی وضاحت کئی افسانیاں توں ہوندی اے۔

افسانہ ”اک اخباری گل“ دوج کیسری دو پنے والی کڑی ناں جو ہو یا اوہ ساڈے

معاشرے دی روز دی واپرتا اے۔ روز اخبار ایس طرح دیاں خبراں ناں کالے ہوندے نیں پر

دستی دیندے اپنیاں کرتوتاں توں باز نہیں آندے سکوں اوہناں نوں اپنی پشت چٹائی کرن

والے ہتھال اُتے ڈاڈا ہان ہوندا اے کہ ساڈا کوئی کجھ نہیں وگاڑ سکدا۔

”کھنہر“ دوج نرگس اوہ کردار اے جیہڑی مردوں دے ہتھال دوج کھلونا بن کے

موجاں مان رہی اے تے عورت دے مقدر س رشتے دی تندرلیں کر رہی اے۔

”دھرمی باپل“ دوج عورت معاشرے دا اوہ فرد اے جیہڑی کوئی عزت تے قدر نہیں۔

”اک چپ“ دوج کھو کیوں بھولنے تے مجبوری دوج جاگیر وار دے پتر ہتھوں اپنی

عزت لٹوا ہیندی اے ایہہ سارا کجھ عورت ناں ہون والے مظالم دیاں وکھو کہہ داستاناں نیں۔

5- جاگیر دارانہ نظام دیاں قباحتاں:

پنجاب دے جاگیر دارانہ نظام دوج سماجی تے اخلاقی قباحتاں دی بھر مار اے۔

مزارے، کچی تے پھی جیہڑے جاگیر داراں دے ہتھ بدھے غلام ہوندے نیں، اوہناں نوں

خورے کہیہ کہیہ کجھ جائزے تے ناجائز جرن پیندا اے۔ ڈھنڈا دا دوزخ بھرن لئی عمراں بدھی غلامی

توں اڈ عزت توں وی ہتھ دھونے پیندے نیں۔ ایس طبقے دیاں دھیاں، بھینیاں وڈیریاں

دیاں بھراں دیاں بھینیاں بن دیاں نیں۔ وڈیرے تے جاگیر دار گھوڑ دے وی نیں تے اچا

ساہ وی نہیں لین دیندے۔ ”اک چپ“ افسانہ سارے دا سارا ایس صورتحال دا عکاس اے۔

چنوں وی جوان دھی 6 اور بھیاں دی اے تے کی سرکار نوں اوہ بڑی پسنداے۔

باعث بندی اے۔ پیٹرو پینڈو لوجہ ورتیا گیا اے جد کہ شہری ماحول دے افسانے مرکزی لہجے وچ نہیں۔ افسانیاں وچ بعض تھاواں تے کجھ غیر معروف پنجابی لفظاں وی ورتوں وی نظر آندی اے جو اراج کل متروک ہو گئے نہیں۔ مجموعی کچھوں دیکھیا جاوے تے سارے افسانے زبان و بیان دے اعتبار نال معیاری نہیں۔

کمدی گل:

کمدی گل ایہہ کہ فرخندہ لودھی دے افسانے پنجابی افسانوی ادب وچ ائملا وادھا نہیں۔ ایہہ افسانے ساڈے سماجی تے معاشرتی پہلوواں دیاں جیندیاں جاگیاں تصویراں نہیں جیہناں نوں بالکل حقیقی تے غیر جانبدار انداز نال پیش کیا گیا اے۔ مجموعے وچ شامل سارے افسانے فکری، فنی، اخلاقی، معاشرتی، اصلاحی، نفسیاتی تے رومانی حوالے نال خاص اہمیت رکھدے نہیں۔ فرخندہ لودھی دے بقول ایہہ افسانے اوہناں وی عاجز اتہم جیہی کوشش اے۔ اوہناں جیہڑے موضوعات بیانے نہیں اوہ ساڈے ساریاں دے سانجھے نہیں۔ فرخندہ لودھی دا آکھنا اے:

”چتے دے اولے“ دیاں کہانیاں، مہنوں یقین اے، پانی دار ریزکا نہیں۔
 نہیں لفظاں نوں روچے سمجھتی آں۔ فنونل خرابی وی قائل نہیں تے لفظاں نوں اوتھ کو ورتی آں جنہاں وی سہری کہانی دے پلاٹ تے اوہ دے کرداراں نوں لوز ہودے.....“

Additional Material for Just Reading

کہانیاں دا خلاصہ

1- پائیدیاں

بس وچ اپنی بھینٹری جے رہے رہے رب داناں۔ بندے تے بندہ نہیں جیراں تے جیر پڑھے ہوئے سن۔ جیدنوں اوج وی دفتر توں دیر ہون دا ڈرتی۔ اوہ گھر دے مستلپاں بارے سوچدا اک بس نال لک گیا کہ اگے ٹاپ اُتے نہیں تے اگلے ٹاپ اُتے لوکاں دے آترن نال کجھ جگہ بن ای جائے گی۔ اوہنے پائیدیاں تے جیر پھسایا۔ ہولی ہولی پائیدیاں تے جیراں دا

اے تے نال دے نال اوہناں بیماریاں توں چھٹکارہ حاصل کرن وی ترغیب دی دیندا اے۔ فرخندہ لودھی نے اپنے افسانیاں وچ کئی سماجی برائیاں (جیہناں وچوں کجھ واقعت پند نال تے کجھ دا شہ نال اے) دل توجہ دوئی اے۔

”اک اخباری گل“، ”اک چپ“، ”سکھ نہر“، ”دھری بائل“ تے ”سبھ کوزاے“ ایچھے افسانے نہیں جیہڑے معاشرتی برائیاں نوں بے نقاب کردے نہیں۔

8- کردار نگاری:

کردار افسانے دا ضروری عنصر ہوندے نہیں جیہڑے کہانی نوں اگا نہہ لے کے ٹر دے نہیں۔ کردار جے جاندار، مضبوط، اصلی تے حقیقت دے نیرے ہون گے، افسانہ اوتھ ای جاندار تے بھر پور ہودے گا۔ کیوں جے افسانے وچ کجھ حقیقی واقعے وی منظر نگاری کیتی جائی اے ایس لئی کردار وی حقیقت اُتے مبنی ہونے چاہیدے نہیں۔ موقوف انظر کردار افسانے وی اتادیت کھو دیندے نہیں۔ فرخندہ لودھی دے سارے کردار ساڈے معاشرے دے جیوندے جاگدے کرداراں داروپ نہیں۔ ایس لئی اوہناں دے افسانے وی حقیقی جا پدے نہیں۔ اوہناں کرداراں وی تجلیت وچ بڑی عرق ریزی توں کم لیا اے۔ اوہناں دے کجھ کردار وچ ذیل نہیں جیہڑے کردار نگاری دا ہر تھانہ پورا کردے نہیں مثلاً۔ ”پائیدیاں“ وچ ”حمید“ دا کردار، ”اوتھ“ وچ ”دیکھیر“، ”جھلی پڑھائی“ وچ ”سامڑھی“، ”چتے دے اولے“ وچ ”نوراں“، ”صوباں“ تے ”اوجھ“، ”اک چپ وچ“، ”کبھو“، ”کبھوں آکھاں“ وچ ”جھو“، ”دھری بائل“ وچ ”جیلہ“ تے ”سکھ نہر“ وچ ”پتھری خان“ تے ”ترگس“ دے کردار اپنی مثال آپ نہیں۔

9- تسلسل تے رومانی:

افسانے وی وڈی خوبی اختصار اے پر تسلسل تے رومانی وی پڑھن والے نوں بڑا متاثر کروی اے۔ تحریر لکھی چھلکی ہودے، پوئل نہ ہودے تاں جے پڑھن والا کہانی دا پورا پورا لطف لے سکے۔ فرخندہ لودھی دے سارے افسانے تسلسل تے رومانی نال مالا مال نہیں۔ اوہناں دا اسلوب سدھا سادا تے رواں اے جیہڑا پڑھن والے نوں اپنی گرفت وچ لئی رکھدا اے۔

زبان و بیان:

فرخندہ لودھی دے افسانیاں وچ ورتی گئی خوبصورت پنجابی زبان قاری وی دلچسپی دا

پوچھنے تا میں جموں نوں سوشلزم دی سمجھ آ چکی سی تے جدوں باٹ دیواں ٹوہناں
 وھیال لٹر مار مار کے جموں نوں کوٹھڑیوں باہر گھج لیا اندر تے لوکاں نوں سنا سنا کے دسیا کہ ایس
 جھلی دے کر توت وکھو۔ سوشلزم دا نعرہ ملاحظہ کرو جیہوں باغ پوہڑے تے جمور کے لوکاں
 کیوں کھجیا:

”توں نہیں جان دا کیہ ہودے گا انورا، بہاراں لگ جانیں نہیں۔ میرا پیہر

سب دا پیہر۔ میرا گھر سب دا گھر۔“

”میری بھین بھدی بھین۔ میری ماں بھدی ماں۔“

اوہ بولدا بولدا اڑک گیا۔

”میری ترن سب دی ترن۔“

انور نے گل پوری کر روقی۔ سارے توڑی مار کے ہتے۔

8۔ چتے دے او ملے

ضوباں، احمد دی سکے ہوندا یاں دی سنگ سی۔ احمد دا پیو کرتی تے صوباں دا پیو فتح
 بدونوں سکے ہیرا سن۔ دونوں اکو جیہے پھلی بے دے مالک سن۔ کرلی سدھا سادا بندہ سی جدکہ
 فتح جس بڑا چالاک، ہوشیار آدمی سی۔ دیکھدے ای دیکھدے اوہڑے حالات بدل گئے۔
 اوہڑی اراضی اُتے ٹیوب ویل لگ گیا تے پیلاں دی تھاں ٹریکٹر آ گیا:

”پلے پیہر ہودے تے چوہرہ ہی بننا بہتا اوکھا نہیں رہندا۔“

جدوں ملک وچ بنیادی جمہورتاں دا پھکر چلیا تے علاقے دی چیز بین شپ فتح
 نوں مل گئی۔ فتح نے اپنی دھی وار شرتا ایہہ جملہ آکھ کے توڑ دتا:

”یتوں پنجایت بلاؤن دا چاہاے تے پورا کر کے۔ میری دھی میرا مال اے

میں جدے چاہاں اوڈے لا ساں۔“

احمد دے مایاں نے فتح نوں کنڈا دکھان لئی اپنے پتر دا دیاہ جھٹ پٹ ساہجے
 راہک دی دھی نورماں نال کر دتا۔ صوباں نوں ایس گل دا بڑا دکھ ہویا۔ صوباں دے بیو نے اپنی
 دھی وار شرتا اک کھاندے پیندے بد مصاش گھرانے وچ کر دتا جتھے صوباں خوش نہیں سی پر
 فتح نوں اپنی آئندہ انگشت مہم دا گلے گھڑی پارٹی دی لوڑ جو سی۔ صوباں دا گھسم اوہڑی بات
 نہیں سی چکھدا۔ فیروزہ نوں احمد تے صوباں دے پیار دا وی پتہ سی۔ کجھ عرصے مگروں دونوں

دتا جیہہ لالہ پٹی آدمی سی۔ جیلہ دا بندہ اوہڑے نال ہرولے جھگر دار ہندا اخیر مار کٹائی دی نوربت آ
 گئی۔ جیلہ دی جدوں دھی جی تے اوہنے اوہنوں اپنے گھروں ای کی کٹھ چھڈیا:
 ”جداغ ہو۔ ترآن نے آکھیا اے یک مردان لئی یک بیباں۔ گل اکتھوں
 توں میرے لئی نہیں۔“

جیلہ فیہر یکم جان دے گھر آ گئی۔ اوہ اپنی دھی دے چھوڑے پاروں ڈاڈھی ٹھگین
 تے دکھی سی۔ یکم جان اوس نوں کچھیا:

”آکھس۔ تے مقدمہ کر کے تیری دھی تیتوں نے دیواں۔“

”نہیں، اوہ اوہ تختے شاید چنگی رہوے۔ اپنے بیوکول۔“

فیہر شیخ سال گروں علم دین اک کڑی نونوں گل لے کے آیا۔ جیلہ نے دیکھدیاں ای
 اوہنوں سہانا لیا تے گلے نال لالیا:

”میری لہتی میرے کچھوں ایڈی وڈی ہو گئی۔“

علم دین اوہ نونوں دسیا ایہہ لہتی نہیں مریاں اے تے جیلہ اک دم بوہا ڈھولیا۔ جانتیوں کہیہ گئے؟

7۔ کہوں آ کھیاں

جمو جیہے لوک سنیا اے شیٹ دی ذمہ داری ہوندے نہیں۔ شیٹ دی ذمہ داری
 نہیں تے معاشرے دی ہونے گی۔ جمو حکم کلی سی نہ کوئی اگا تے نہ پچھا۔ جمو دا بندہ حافظ اکھاں
 توں اٹھاسی۔ جمو دے ست بال، دو دھیاں تے شیخ پتر سن۔ حافظ دیاہ توہ باروں سال گروں
 ای مر گیا۔ فیہر جمو دا کوئی نہ بنیا۔ محلے دے شیخ حضرات نے حافظ دے کفن دین گروں، جموں
 اک کوٹھا چھت دتا جیہوں اوہ بسب پوچ کے بالوں نوں لے کے وچ بہہ گئی۔ پنجاہ، پچھنجا
 سالوں وار شرتا باغ پوہڑا اوہڑے اُتے نظر رکھی بیٹھیا۔ جموں لوکی روچے پیہے تے کپڑے
 لے دے پھٹ دے سن۔ اوہنے پیہے جوڑ کے رکھے ہونے سن۔ فیہر جدوں سوشلزم دا نعرہ عام
 ہویا تے اوہڑی ہسائی فاطمہ نے اوہنوں دسیا کہ ٹوٹاں اپنے پیساں دا بندہ بست کر لے نہیں تے
 حکومت نے غصہ کر لینے نہیں۔ جمو نے ایس گل نونوں دل تے لالیا تے سوچن لگ پئی کہ
 پیہے کتھے رکھے۔ فیہر اک رات باغ پوہڑا اوہڑے کوٹھے اندر آ گیا تے آکھیا:
 ”جمو۔ میں تیرے پیساں دا کھکھا نہیں۔ میں تے اک گل کران آیا آں۔
 دیکھو اج ٹوٹاں نہیں اک بک ہو جائے۔“

جندراں جتنی ان پڑھ سی۔ اوہ آئی سی کہ اوہی ماں مرگئی۔ اوہا پوجی رستم آوارہ بندہ سی جیہہ اپنی دھی جندراں دے وئے ووج اپنا ویاء کرنا چاہندا سی۔ جندراں وی ماسی دولان رستم نون ایسہ آکھ کے جندراں نون اپنے گھر لے گئی کہ اوہی جھین نے جندراں نون جمدیاں ای اوہی جھولی پادتا سی۔ کجھ چھگروں جندراں دا مگتیر مر جاند اے۔ دولان گھراک مور پتر جم پیا۔ اوہ بہادو جاند وی مر جاند اے۔ بس اوس دن توں جندراں متخوس مشہور ہو جاندی اے۔ پنڈو ج اوہا اک پیر شاہ مرتضی آیا اے۔ لوکی دھڑا دھڑا اوبدے مرید ہو رہے نیں۔ پر پیر جی جندراں نون اپنی مریدنی بیان تے راضی نہیں کیوں جے اوہ خود بصورت نہیں۔

کتاب دا حوالہ: فرخندہ لوجھی، چتے دے اولے، لاہور: پاکستان پنجابی ادبی بورڈ، 2015ء (ذوقی وار)

نہراں ووج صلح ہو گئی۔ احمد واسوہاں دے سوہرے گھرتا آ جانا شروع ہو گیا۔ اک دن احمد اپنے چاچے جیسیں دانیشیا لے کے سوہاں دے سوہرے گھر اپڑیا۔ سوہاں اوہنوں خوش ہو کے ملی تے اوہدے سوہرے نے اوہنوں روٹی کھاہدے بیان واپس نہیں آن دتا۔ احمد تے سوہاں دے سوہرے نے زل کے روٹی کھاہی تے احمد موٹی ووج ای منجی اُتے سوں گیا۔ غیر اوہیاں اکھاں مرن لگ پیاں:

”کے سنتے پیاں اوس دیاں اکھاں ووج گج جیو تا مار دتا۔ اوہ کجھ دیر توندرا

رہیا نرہے ہوش ہو گیا۔“

جیوں اوہنوں ہوش آ پاتے اوہی ماں نون ایسہ آکھدے آکھدے دنل پنے گئی:

”تاں نہ لے پتر اوس ڈین داتاں نہ لے۔ اوہ ڈین تیرے ڈیلے
کڑھ کے کھا گئی۔“

9۔ پچھلی پڑھائی

ماسٹری ہوریاں نون بال پڑھانڈے گھٹ ودھ 25 ورہے ہو گئے سن پر اوہناں وی حالت نہ بدلی۔ بس دوراں گئی نے گئی بانے بدلے پر ماسٹری اوتھے دے اوتھے ای رہے۔ راجو چوہڑی ماسٹری دے دروازے اکوں تالی صاف کردی سی۔ اوہدے بچے ماسٹری کولوں پڑھ کے باہر بڑ گئے سن تے چچکا بھلا کمار ہے سن۔ راجو دے حالات بدل گئے سن۔ ماسٹری دے ہور وی گئی شاگرد جووان ہون کے اپنے کماں کاروباراں ووج زجھ گئے سن۔ عنایت کہاڑیے واکم کرن لگ پیا سی تے لے نوٹ بخانداسی۔ اوہی ماں وی پہلے تالوں ودھ جووان ہو گئی سی۔ اک دن راجو اپنے سچھ تالوں گئے انھوں پھر دی بانہہ پھڑ کے ماسٹری کول آئی تے کہن گئی:

”سو فیغ ماسٹری کہیہ۔ یاد کردے اسماں اپنا آخری بال دنی تہاڑے کول ای بہا

کے پڑھا اے۔ سکولاں دے ماسٹراک گتے کجھ نہیں سکھانڈے۔ ماسٹری!

نیں چھٹی آن منڈے نون حرف چنے آ جان۔ باہر جا کے سکھاں ہورے گا۔“

اوجے ماسٹری نون ڈیکھیل گزری والا رالایا تے نفس وی 20 دی بجائے 30 روپے دین دا وعدہ کیتا۔ ماسٹری نون نہ تے پوری نفس ملی تے نہ ای اوہناں دا شاگرد گزری لیا۔ اوہناں رفٹ دے جھنجھلی ڈیکھیل گزری دیکھی تے اوہناں وادل انھے خالی کھوہ ووج ڈک پیا۔